

УДК 37.01/09

**ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУЮВАННЯ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОГО
ПОСІБНИКА ЕЛЕКТИВНОГО КУРСУ «НІМЕЦЬКОМОВНІ КРАЇНИ»
ДЛЯ УЧНІВ 10-11-Х КЛАСІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ**

Басай Надія Пилипівна
м. Київ

У статті в центрі уваги перебуває питання конструювання змісту елективного курсу з країнознавства, здатного забезпечити якість та ефективність іномовної підготовки старшокласників у межах профільного навчання іноземних мов. Автором уточнено сутність елективного курсу з країнознавства відповідно до його цілей, завдань і змісту. Окреслено сукупність загальнодидактичних і методичних принципів навчання, значущих для організації елективного курсу. Описано зміст навчального посібника елективного курсу «Німецькомовні країни» для учнів 10-11-х класів профільної школи.

Ключові слова: профільне навчання, іноземна мова, елективний курс, зміст елективного курсу, навчальний посібник елективного курсу.

В центре внимания статьи находится вопрос конструирования содержания элективного курса по страноведению, способного обеспечить качество и эффективность иноязычной подготовки старшеклассников в рамках профильного обучения иностранным языкам. Автором уточнено сущность элективного курса по страноведению в соответствии с его целями, задачами и содержанием. Обозначено совокупность общедидактических и методических принципов обучения, значимых для организации элективного курса. Описано содержание учебного пособия элективного курса «Немецкоязычные страны» для учащихся 10-11-х классов профильной школы.

Ключевые слова: профильное обучение, иностранный язык, элективный курс, содержание элективного курса, учебное пособие элективного курса.

Basay Nadiia. CONSTRUCTING PECULIARITIES OF THE ELECTIVE COURSE MANUAL CONTENT «GERMAN-SPEAKING COUNTRIES» FOR 10-11 FORM STUDENTS OF PROFILE SCHOOL

A question of content constructing of Country Studies elective course, that is aimed to provide quality and efficiency of foreign language studying of senior pupils within the limits of foreign languages Profile education, is in the article spotlight. The essence of the Country Studies elective course in accordance with its aims, tasks and content is specified by the author. Complex of general didactic and methodical educational principles, meaningful for organization of the elective course, is outlined. Content of the elective course “German-Speaking Countries” manual for 10–11 form students of Profile school are described.

Keywords: Profile education, foreign language, elective course, elective course content, elective course manual.

Постановка проблеми. Перехід до профільного навчання і введення елективних курсів у 10-11-х класах загальноосвітніх навчальних закладів як обов’язкових складників навчального плану ставить перед усіма працівниками освіти цілу низку важливих завдань, які мають бути розв’язані найближчим часом. Не зважаючи на те, що сьогодні про елективні курси багато написано, шкільна практика показує, що вчитель часто недостатньо інформований про вимоги, критерії, які висуваються до програм і навчальних посібників елективних курсів; не володіє практичним досвідом конструювання програм і навчальних посібників; не зацікавлений в якісній реалізації програм елективних курсів. Ці та багато інших проблем, виявлених під час аналізу літератури, програм і навчальних посібників елективних курсів, опитування та анкетування учнів і вчителів 9-11-х класів ЗНЗ з кількох регіонів України, привели нас до осмислення необхідності створення авторської програми і навчального посібника елективного курсу «Німецькомовні країни» для учнів 10-11-х класів профільної школи зокрема.

Аналіз останніх публікацій. Профільне навчання іноземної мови в старших класах є предметом вивчення зарубіжних і вітчизняних учених (І. Л. Бім, О. А. Богданова, М. Л. Вайсбурд, Н. П. Грачова, С. М. Дітковська, О. С. Зеленов, Л. Я. Зєня, А. С. Іванова, А. О. Колесников, В. В. Копилова, Т. М. Лазаренко, Л. А. Милованова, Т. О. Петрова, Т. К. Полонська, О. Г. Поляков, І. П. Попова, В. Г. Редько, Н. М. Реун, Є. М. Соловова, Л. А. Шульга та ін.). Дослідники протягом кількох років профілізації старшої школи створили концепцію профільного навчання учнів старшої школи, розробили програми навчання іноземних мов на профільному рівні, підготували рекомендації щодо їх викладання у старших класах різних профілів. Окрім того, ними створюються теоретичні основи, а також практичні розробки елективних курсів з іноземних мов [4].

Не дивлячись на очевидну значущість елективних курсів з іноземної мови, теорія і технологія їх створення досі ще не досліджені належним чином. Є лише окремі дослідження на основі конкретних практичних розробок іншомовних елективних курсів (В. В. Сафонова, П. В. Сисоєв – англійська мова; А. О. Колесников – німецька мова; Г. І. Бубнова – французька мова); здійснено класифікацію типів елективних курсів у системі шкільної освіти (К. Г. Митрофанов, В. Л. Орлов, К. Н. Поливанова); описано організацію навчальних занять в межах елективних курсів для учнів, які обрали філологічний профіль спеціалізації (А. Г. Каспржак). Крім того, існують дослідження, присвячені створенню елективних курсів для вищих навчальних закладів (О. Г. Поляков).

Аналіз цих праць показав, що сьогодні існують окремі підходи до розроблення елективних курсів з іноземних мов, але отриманих результатів не достатньо для формулювання універсальних основ створення елективного курсу з країнознавства, який базується на особистісно орієнтованому та компетентнісному підходах до іншомовної підготовки старшокласників.

Мета статті – розкрити особливості конструювання змісту елективних курсів з іноземних мов для старшої школи та окреслити шляхи створення навчального посібника «Німецькомовні країни» для учнів 10-11-х класів.

Основна частина. Сьогодні профільна підготовка старшокласників немислима без інтенсифікації та оптимізації процесу навчання. Створення навчальних планів з великим вибором елективних курсів, з іноземної мови в тому числі, дозволяє учням не лише оволодівати предметним аспектом іноземної мови (основи наукових знань, загальна підготовка до практичної діяльності в майбутньому, формування наукових переконань), але й особистісним аспектом (розвиток уміння мислити, розвиток творчих і пізнавальних здібностей, розвиток уяви, пам'яті та уваги, формування потреб, мотивів поведінки та системи цінностей). Введення елективних курсів у процес навчання іноземної мови дозволяє учням підвищувати свою мовну і загальнокультурну підготовку, а вчителям – інтенсифікувати та оптимізувати освітній процес.

Елективний курс як новий елемент навчального плану, який доповнює зміст профільної підготовки старшокласників, сприяє індивідуалізації процесу навчання, дозволяючи учню отримати спеціалізацію в тій чи іншій галузі знань відповідно до його індивідуальних навчальних інтересів, потреб і нахилів [1].

У процесі досліджування вдалося встановити, що елективні курси компенсують у багатьох випадках дещо обмежені можливості профільного курсу з іноземної мови в задоволенні різноманітних освітніх потреб старшокласників. Вони сприяють підвищенню рівня вивчення одного або (частіше) кількох предметів і забезпечують реалізацію міжпредметних зв'язків [2; 5; 6].

Аналіз літератури з проблеми розроблення елективних курсів дозволив дійти висновку щодо необхідності уточнення сутності елективного курсу з країнознавства з точки зору його завдань, цілей і змісту. Як вдалося встановити в процесі нашого дослідження, на профільному рівні умовно

виділяють два типи елективних курсів з іноземних мов: предметні та міжпредметні [4].

Предметні елективні курси поглиблюють та розширюють іншомовні знання учнів, надають можливість розширити їхній кругозір в галузі іншомовної філології, розвивають інтерес до цього предмету, перевіряють їхні профорієнтаційні прагнення та утвердження у зробленому виборі [4]. Прикладом такого типу і буде елективний курс «Німецькомовні країни».

Міжпредметні елективні курси розвивають міждисциплінарні знання і вміння. Вони допомагають учням зорієнтуватися у світі сучасних професій, пов'язаних зі знаннями іноземних мов, знайомлять їх зі специфікою типових видів діяльності, синтезом оволодіння іноземною мовою та знаннями з низки предметів, які відповідають найпоширенішим професіям.

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури продемонстрував, що проблемою профільного навчання, зокрема, питання змісту елективних курсів, є недосконалість, а часто й відсутність навчально-методичного забезпечення, тому ми звернулися до педагогічного конструювання як інструменту розроблення змісту елективного курсу «Німецькомовні країни» для учнів 10-11-х класів профільної школи. На основі поняття «зміст навчання», яке ми розглядаємо як педагогічно адаптовану систему знань, навичок, умінь, досвіду творчої діяльності і емоційно-ціннісного ставлення до світу, засвоєння якого забезпечує розвиток особистості, можна сформулювати визначення поняття «конструювання змісту елективного курсу». Цю категорію ми розуміємо як процес розроблення і деталізації системи знань учнів, їхнього досвіду практичної і творчої діяльності, ціннісного ставлення до об'єктів світу та визначення взаємозв'язків між ними з метою забезпечення цілісності, цілеспрямованості елективного курсу [3]. Цілісність визначатиметься через відповідність і взаємозв'язок цілей, змісту і результатів засвоєння елективного курсу. Конструювання змісту елективного курсу реалізується в нашому дослідженні за допомогою педагогічної технології, яка є діяльністю з

виконання завдань на кожному з таких етапів: аналітичного, конструктивного, оцінювального і етапу експертизи [4].

На *аналітичному етапі* визначаються освітні запити учня і цілі профілю «Іноземна філологія», встановлюється взаємозв'язок між змістом профільного курсу і можливостями елективного курсу. На цьому етапі нами були проаналізовано концепцію профільного навчання іноземних мов, Державний стандарт освіти і Базовий навчальний план, проведено анкетування учнів і вчителів 9-11-х класів кількох регіонів України. Результатом цього етапу стала підготовка проекту програми елективного курсу «Німецькомовні країни».

Основними завданнями *конструктивного етапу* для нас було розроблення змісту елективного курсу «Німецькомовні країни» на основі сукупності принципів і джерел, що відображають сутність профільного навчання німецької мови. Для цього ми визначили основні поняття елективного курсу, розробили тематику навчального посібника, дібрали тексти, розробили вправи і завдання.

Оцінювальний етап (під час його реалізації будуть визначені форми і методи оцінки рівня засвоєння учнями змісту елективного курсу, а його результатом – підготовка пакету контрольних-вимірювальних матеріалів і розроблення критеріїв оцінки засвоєння учнями змісту елективного курсу) та *етап експертизи* (завданням якого буде визначення якості підготовленого навчального посібника та його відповідності розробленій програмі елективного курсу та цілям профілю і потребам учнів, а результатом – корекція і затвердження навчального посібника) є наступними завданнями дослідження, які виконуватимуться в межах нашої планової науково-дослідної роботи.

Аналіз літератури і реалізація перших двох етапів конструювання змісту елективного курсу «Німецькомовні країни» дозволив нам сконструювати методичну модель його організації (Рис. 1), яка складається з трьох компонентів:

1. Розроблення навчальної програми елективного курсу з визначенням мети, завдань і вимог до елективних курсів.

2. Урахування особливостей конструювання змісту елективного курсу, пов'язаних: а) зі специфікою освітньої галузі (іншомовна освіта); б) з рівнем

психо-фізіологічного розвитку старшокласників; в) з рівнем предметної підготовки учнів.

3. Результат проходження елективного курсу, який складається з рівня набутих знань, навичок і вмінь, і можливо документа (свідоцтва, довідки, портфоліо тощо), який засвідчує завершення елективного курсу.

Зупинимося детальніше на змісті кожного з компонентів.

Організація елективного курсу починається зі створення *програми*, в якій визначаються цілі, зміст, завдання, змістові одиниці, а також вимоги до засвоєння матеріалу.

Основна *мета* елективного курсу в межах профільної підготовки розширити знання в конкретній галузі і допомогти з вибором майбутньої професії.

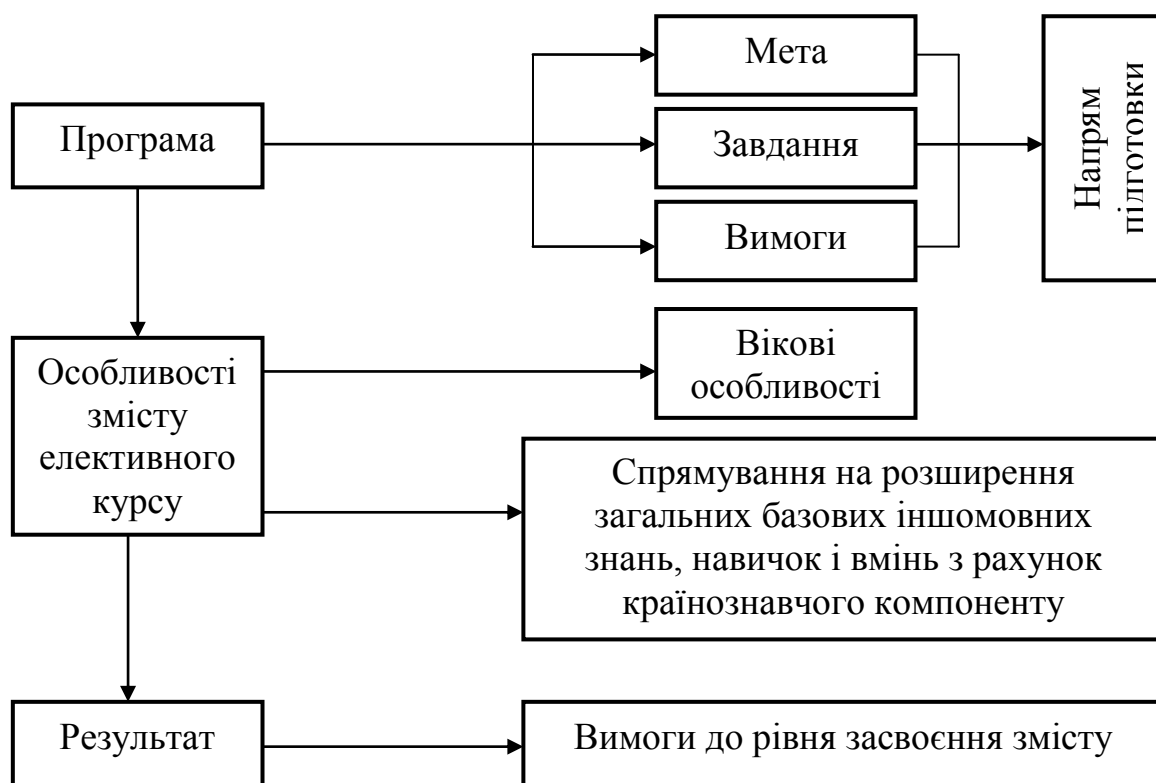

Рис. 1. Методична модель організації елективного курсу з країнознавства

Елективний курс «Німецькомовні країни» допоможе виконати такі завдання:

- створення умов, які сприятимуть усвідомленому вибору напрямів подальшого навчання учнів 10-11-х класів, пов'язаного з обраним профілем (у нашому випадку – це філологічний профіль);

- створення умов для усвідомленого вибору старшокласниками напряму майбутньої професійної діяльності.

Елективний курс повинен відповідати низці *вимог*:

1. Повнота – одна з головних вимог. Елективні курси в межах конкретної освітньої галузі повинні бути представлені для всіх наявних профілів. Набір пропонованих курсів має бути варіативним, тобто для кожного профілю їх кількість має бути надлишковою для забезпечення реальної свободи вибору курсів учнями.

2. Зміст елективного курсу має бути привабливим для учнів. Це означає, що під час вибору курсу, вони повинні орієнтуватися на такі параметри:

- особистісна самореалізація;
- ознайомлення з певною професійною галуззю;
- розвиток загальних (базових, універсальних) умінь, які можуть бути реалізовані в широкій сфері діяльності.

Науковий за змістом матеріал потрібно презентувати в цікавій формі із включенням оригінальних, важливих відомостей для учнів.

3. Елективні курси не повинні бути тривалими. Їх тривалість може варіюватися, але оптимальна знаходиться в межах 36-48 годин. Таким чином, створюються умови в організації навчального процесу, які б дозволили учням міняти «пакет курсів», по меншій мірі, двічі на рік. Але не виключена і можливість більш тривалих курсів для 10-11-х класів протягом року обсягом 72 години (тобто 2 години на тиждень). Тривалість курсу може бути різною – чверть, півроку, рік – залежно від його цілей, завдань і змісту.

Для проведення підсумкової атестації за *результатами* елективного курсу може бути використана спеціальна залікова робота (тест). Підсумкова оцінка буде накопичувальною – результати виконання всіх запропонованих

завдань оцінюватимуться в балах, які підсумовуватимуться по завершенню курсу.

Оскільки метою нашою статті є висвітлення *особливостей конструювання змісту елективного курсу* «Німецькомовні країни» для учнів 10-11-х класів профільної школи, зупинимося більш детально на цьому питанні.

Специфіка інтегрованого навчання в іншомовних елективних курсах обумовлює особливості цілей, змісту і принципів навчання в межах цих курсів. Постановка цілей і завдань, добір змісту навчання елективного курсу «Німецькомовні країни» здійснювалися з позицій реального використання німецької мови як в умовах безпосередньої комунікації, з носіями мови в тому числі, так і в ситуаціях опосередкованого навчання.

Цілі й завдання елективного курсу «Німецькомовні країни»

1. Розвиток і виховання в учнів пізнавальних здібностей, інтелектуальних умінь, ціннісних орієнтацій, емоційно-оцінювального ставлення до світу.

2. Забезпечення особистісного і професійного самовизначення учнів, їхньої соціальної адаптації.

3. Набуття досвіду творчої і пошукової діяльності, формування активної позиції старшокласника як суб'єкта міжкультурної взаємодії.

4. Формування в учнів профільної школи уявлення про діалог культур як безальтернативну філософію життя в сучасному світі.

5. Посилення між предметного зв'язку між іноземною мовою як навчальним предметом та іноземною мовою як засобом пізнання під час вивчення інших предметів в контексті вивчення минулого, сьогодення і майбутнього європейської цивілізації.

6. Удосконалення іншомовної комунікативної компетентності в усіх її аспектах.

Визначені цілі визначають добір змісту навчання в межах країнознавчого елективного курсу. Необхідно виявити ті галузі змісту

навчання на профільному рівні, в межах яких поглиблюється предмет і які сприятимуть спрямуванню іншомовної комунікативної компетентності на засвоєння розширених країнознавчих знань.

Вибудовувати зміст курсу потрібно порівнюючи українські та іншомовні реалії, що посилять міжкультурний аспект курсу, спрямує учнів на здійснення «діалогу культур». Таким чином, кожний аспект змісту країнознавчого елективного курсу виконуватиме відповідну функцію.

Орієнтовний зміст елективного курсу «Німецькомовні країни»

Дібраний за результатами анкетування учнів і вчителів 9 – 11-х класів кількох регіонів України. Змістове наповнення навчального посібника може змінюватися у процесі конструювання.

1. Подорож до німецькомовних країн.
2. З історії німецькомовних країн.
3. Державний устрій та економіка німецькомовних країн.
4. Навчання й освіта в німецькомовних країнах.
5. Огляд федеральних земель Німеччини.
6. Берлін і його визначні пам'ятки.
7. Великі міста Німеччини.
8. Австрія.
9. Відень і його визначні пам'ятки.
10. Швейцарія.
11. Ліхтенштейн.
12. Люксембург.
13. Історія культури німецькомовних країн.
14. Свята і традиції німецькомовних країн.
15. Образотворче мистецтво німецькомовних країн.
16. Музична культура німецькомовних країн.
17. Літературні традиції німецькомовних країн.
18. Вільний час і відпустка в німецькомовних країнах.
19. Засоби масової інформації німецькомовних країн.

20. Навколишнє середовище і транспорт у німецькомовних країнах.

Розглянемо основні принципи добору змісту елективного курсу «Німецькомовні країни» [5].

Принцип свідомості передбачає свідомий вибір учнями конкретної спеціальності, яка базується на його нахилах і здібностях. Цей принцип також може сприяти цілеспрямованому вивченню, осмисленню тих аспектів професійної сфери, які будуть обрані учнем і вчителем.

Принцип науковості вимагає науково обґрунтованого характеру викладу матеріалу в межах елективного курсу з країнознавства.

Суттєву функцію виконує *принцип наочності*. Він передбачає різні види і форми наочності: мовну, зорову, слухову тощо.

Нарешті, *принцип доступності і посильності*. Під час вивчення нового іншомовного матеріалу, відібраного з галузі країнознавчих знань, потрібно спиратися на вже сформовані іншомовні навички і вміння учнів.

Загальнометодичні принципи також відіграють важливу роль в елективних курсах з країнознавства.

Принцип інтеграції і диференціації навчання. В елективному курсі з країнознавства подальший розвиток всіх видів мовленнєвої діяльності здійснюється в сукупності, тобто інтегровано. Разом з тим диференційований підхід може проявлятися в домінуванні деяких видів мовленнєвої діяльності.

Принцип комунікативної спрямованості, як і в профільному курсі, є ключовим. Відповідно до цього принципу система вправ, яка розробляється для курсу, повинна в кінцевому результаті сформувати у старшокласника здатність і готовність до міжкультурного спілкування з носієм мови в межах вивченої тематики.

Принцип урахування рідної мови допускає опору на знання української мови, на ті навички і вміння, які можуть бути перенесені на іноземну мову.

Висновки. Таким чином, основні вимоги до конструювання змісту елективного курсу з країнознавства такі: а) особистісно-актуальна і соціально значуща тематика; б) підтримка базових курсів, а також можливість для

поглибленої профілізації і вибору індивідуальної траєкторії навчання; опора на методи і форми організації навчання, що відповідають освітнім потребам учнів і вчителя, а також є адекватними майбутній професійній діяльності старшокласників; в) забезпечення формування і розвиток загальнонавчальних, інтелектуальних і організаційних здібностей і навичок; г) система діагностики і оцінювання, що стимулює прагнення до особистісного зростання і професійного самовизначення.

Література та джерела

1. Концепція профільного навчання у старшій школі // Інформ. зб. МОН України. – 2003. – №24. – С. 3–15; Нова ред. Концепції: наказ МОН № 854 від 11.09.2009 року; Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі: наказ МОН № 1456 від 21.10.13 року.

2. Бим И. Л. Об организации профильного обучения иностранным языкам в старшей полной средней школе / И. Л. Бим // Профильная школа. – 2004. – № 6. – С. 12–16

3. Гуреева А. В. Основы организации элективного курса английского языка по профилю специальности (неязыковой ВУЗ): дис. ... кандидата пед. наук: спец. 13.00.02 «теория и методика обучения и воспитания (иностраный язык)» / Анна Витальевна Гуреева. – М.: Федеральное агентство по образованию ГОУ ВПО «Московский педагогический государственный университет», 2010. – 234 с.

4. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів: навчально-методичний посібник / В. Г. Редько, Т. К. Полонська, Н. П. Басай [та ін.] ; за наук. ред. В. Г. Редька – К. : Педагогічна думка, 2013. – 360 с.

5. Колесников А. А. Особенности профильного курса обучения иностранным языкам и его отличия от базового // Профильная школа. – 2006. – №3. – С. 16–26

6. Соловова Е. Н. Разработка авторских программ и курсов / Е. Н. Соловова // Иностр. яз. в шк. – 2004. – № 4. – С. 8–13; № 5. – С. 13–19.